

TA'LIM MUASSASASIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AXAMIYATI

Nurjanova Gulzira Sherxanovna

*Ellikqal'a tumani 1-umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Narbayeva Dilnoza Jumabayevna

*Ellikqal'a tumani 28-umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ta'lim muassasasida psixologik xizmat ko'rsatish predmeti, maqsadi va vazifalari yoritib berilgan. Shuningdek, Ta'lim muassasasida psixologik xizmat ko'rsatishning mamlakatimizdagi o'rni aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: Inson markazi, psixologik xizmat, Ta'lim muassasasida psixologik xizmat metodologiyasi, aqliy taraqqiyot koeffitsienti, psixodiagnostika, psixologik maslahat, psixologik korreksiya.

Inson psixologiyasini tushunish, tahlil qilish, rivojlantirishga jiddiy e'tibor berish masalasi hamma zamonlarda va hamma davlatlarda ham ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi vazifalaridan biri bo'lib kelgan. XX asr bo'sag'asida psixologiya fani va uning ilg'or vakillari o'zlarining navbatdagi jahonshumul ilmiy maqsadlari – insonga, ayni paytda, jamiyatga Ta'lim muassasasida psixologik xizmat ko'rsatish tizimining muqarrarligini nazariy-ilmiy jihatdan asoslab berishga muvaffaq bo'ldilar. Umuman, Ta'lim muassasasida psixologik xizmat ko'rsatish muammosi ma'lum ma'noda, ilmiy psixologiyaning yetakchi yo'nalishlaridan biri sifatida ko'p bor munozaralar Manbai bo'lgan. Bu haqda dastlabki psixologik tasavvurlar makoni bo'lmish Hindiston, Xitoy, Yegipet, Vavilon, O'rta Osiyo, Gretsiyadan, shuningdek, jon (ruh) haqidagi kitobning muallifi Aristoteldan hamda temperament (mijoz) ta'limotining asoschisi Galen, Gippokrat va ibn Sinolardan tortib, to hozirga qadar psixologlar o'z fikr-mulohazalarini bildirib kelmoqda. Prezidentimiz o'zining O'zbekistonning bugungi istiqbol va istiqbol yo'lini ifodalovchi boshqa qaror ma'ruzalari, asarlarida ham iqtisodiyot bilan ma'naviyat, inson ruhiyatining barkamolligi, hayotning o'zaro ajralmas, bir-birini to'ldiradigan, o'zaro ta'sir, aks ta'sir etadigan muhim omillari ekanligini, ayni paytda bugungi iqtisodiy o'nglanish, iqtisodiy tiklanish, iqtisodiy rivojlanishni, ma'naviy o'nglanish, ma'naviy poklanish, ma'naviy yuksalish harakatlari bilan tamomila uyg'un bo'lishini ta'minlashning ijtimoiy zarurat ekanligi qayta-qayta ta'kidlaydi. Bu vazifalarning bajarilishi esa har bir shaxs va uning faoliyatini bugungi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot tamoyillari qo'ygan talablar asosida etilishiga ham bog'liq ekanligi shabhasizdir. Zero, shaxs va uning faoliyatini har tomonlama rivojlantirish muammosiga psixologiyaning amaliy-tatbiqiy

yo'nalishlari asosida yondashish zarurligi haqida ko'pgina olimlar o'z fikr-mulohazalarini bildirganlar hamda bildirib kelmoqdalar.

Ta'lim muassasasida psixologik xizmatda tadqiqot va ta'sir o'tkazish obyekti maktabgacha yoshdagi bolalar, o'quvchilar, maxsus o'quv yurti va oliy maktab, kollej talabalari, o'qituvchilar, ota-onalar va turli yoshdagi insonlar bo'lib hisoblanadi. Ularni alohida yoki guruhli shaklda tadqiq qilish mumkin. Ta'lim muassasasida psixologik xizmatning maqsadi:

- a) psixoprofilaktika,
- b) psixologik maorif va ma'rifat,
- v) psixodiagnostika,
- g) psixik rivojlantirish va psixokorreksiya,
- d) psixologik konsultatsiya.

Ta'lim muassasasida psixologik xizmat metodlari turli tuman va quyidagi yo'nalishlarda bo'lishi mumkin:

a) Turli yoshdagi aholiga ma'ruzalar turkumi, aholining psixologik madaniyatini o'stirish maqsadida trening mashg'ulotlari o'tkazish;

b) ilmiy ommabop adabiyotlarni yaratish va ularni tarqatish;

v) ommaviy axborot vositalarida chiqishlar;

g) psixodiagnostik tadqiqotlar o'tkazish, metodikalar ishlab chiqish (test savol varaqasi, tajriba, kuzatish, suhbat va boshqa);

d) psixologik maslahat berish;

e) psixologik konsiliumlar o'tkazish;

j) ta'lim va tarbiya beruvchi dasturlardan foydalanib psixodrama, psixokorreksion treninglarni amalga oshirish;

z) psixologik tadqiqot obyektining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv dasturi, o'quv tarbiya rejalarini tahlil qilish va hokazolar. Hozirgi bosqichda Ta'lim muassasasida psixologik xizmat faoliyatining yo'nalishi: dolzarb va kelajak yo'nalishlari mavjud. Ta'lim muassasasida psixologik xizmatda tadqiqot va ta'sir o'tkazish obyekti maktabgacha yoshdagi bolalar, o'quvchilar, maxsus o'quv yurti va oliy maktab, kollej talabalari, o'qituvchilar, ota-onalar bo'lib hisoblanadi. Ularni alohida yoki guruhli shaklda tadqiq qilish mumkin.

Dolzarb yo'nalish ijtimoiy qatlam o'rtasidagi tarbiyadagi qiyinchiliklar, ular xulq-atvoridagi, muloqotdagi va shaxsi shakllanishidagi buzilishlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qaratilgan. Kelajak yo'nalishi har bir shaxsning individualligini rivojlantirishga, jamiyatda yaratuvchanlik hayotiga psixologik tayyorlikni shakllantirishga qaratilgan. Psixolog jamoa faoliyatiga har bir shaxs shaxsi garmonik rivojlanish imkoniyatlari haqida asosiy psixologik g'oyani olib kiradi. Ikki yo'nalish ham bir-biri bilan bog'liq. Ta'lim muassasasida psixologik xizmat jamiyatning zaruriy tarkibiy qismidir. Bu xizmatning zaruriyligi inson ehtiyojlaridan

kelib chiqadi. Har bir shaxsda hayotga ijodiy munosabat va individual xususiyatlarning taraqqiyotini ta'minlaganligini Ta'lim muassasasida psixologik xizmat to'g'ri tashkil etilgan deyish mumkin. Ta'lim muassasasida psixologik xizmatni uch nuqtayi nazardan qarab chiqish mumkin: ilmiy nuqtayi nazar, tashviqot nuqtayi nazar va amaliy nuqtayi nazar. Ilmiy nuqtayi nazar, tashviqot nuqtayi nazar va amaliy nuqtayi nazarlarning birligi Ta'lim muassasasida psixologik xizmat predmetini tashkil etadi. Ilmiy nuqtayi nazar - Ta'lim muassasasida psixologik xizmatning metodologik muammolarini ishlab chiqishni nazarda tutadi. Bu yo'nalish ijrochilarining asosiy funksiyasi Jamiyat Ta'lim muassasasida psixologik xizmatida ishning psixodiagnostik, psixokorreksion va rivojlantiruvchi metodlarini ishlab chiqish va nazariy asoslashga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarni o'tkazishdan iborat. Tashviqot nuqtayi nazari xalq ta'limi xodimlarining psixologik bilimlardan foydalanishini nazarda tutadi. Bu yo'nalishda asosiy harakatlantiruvchi shaxslar bo'lib pedagoglar, metodistlar va didaktlar maydonga chiqadi. Amaliy nuqtayi nazarni Inson ijtimoiy xizmatlar markazi psixologlari amalga oshiradilar. Ularning vazifasi aholini hayotga tayyorlash, shaxslarning o'qish faoliyatini osonlashtirish, o'quvchi shaxsini har tomonlama kamol toptirish, shaxslarning qobiliyat va moyilliklarini aniqlash, rivojlantirish, shaxslar bilan hunarga, kasbga oid suhbat, maslahat ishlarini olib borish, turli xildagi "tarbiyasi qiyin" bolalar bilan ish olib borish kabi asosiy vazifani hal qilishdan iboratdir. Ta'lim muassasasida psixologik xizmatning uchala vazifasi o'zaro chambarchas bog'liq, ularning birgalikda olib borilishi maqsadga muvofiq. Mamlakatimizda ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'lgan shaxslarga har tomonlama yordam berib kelinmoqda. Ijtimoiy himoya sohasi yurtimizda shiddat bilan rivojlanib borayotir. Xususan, 2023-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligining tashkil etilishi bunga yaqqol misoldir. Mamlakatimizning har bir tumanida "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari faoliyat boshlagan. Bu markazlarning ochilishidan maqsad – ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning muammolarini bir joyda hal qilishdan iboratdir. "Inson" markaziga tashrif buyurgan har bir fuqaroning muammosini markazning o'zida hal qilish imkoniyati mavjud. Markazning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lgan – og'ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan yoki tushib qolish xavfi bo'lgan insonlarga Ta'lim muassasasida psixologik xizmat tashkil etib, ularning muammolarini, tushkun holatdan chiqarish uchun kognitiv terapiyalar qo'llaniladi. Afsuski, vatandoshlarimizda "psixolog" va "psixologik yordam" to'g'risida noto'g'ri tushunchalar mavjuddir. "Psixolog – ruhiy holatida buzilishi bo'lgan fuqarolar bilan shug'ullanadi", degan xalqimizda xato fikr qolib ketgan. Aslida, Ta'lim muassasasida psixologik xizmatga aqlan sog'lom kishilar, hayot sinovlari natijasida tushkunlik va stressga tushib qolgan insonlar ruhiy ko'mak, dalda olishga muhtoj bo'lganliklari uchun murojaat qilishadi. Har kim hayotida turli xil sinovlar, ko'ngilsiz voqealar natijasida tushkunlikka tushib

qolib, hayotini izdan chiqarib yuborish holatlari uchrab turadi. Bunday holatda o'zlaridagi xatolarni, kamchiliklarni qabul qila olmaydi. Oilalardagi kelishmovchiliklar, moddiy yetishmovchiliklar, bir-birlarini tushmasliklar, qo'rquv, yaqin insonni yo'qotishlar, hattoki kuchli hayajon ham inson ruhiyatida o'zgarish-lar sodir bo'lishiga olib kelishi mumkin. Bunday hollarda insonlar yaqin kishilariga aytib, xato qilib qo'yishlari ham bo'lib turadi. Muammolarini bir tomondan hal qilib, o'zidagi holatni o'zgartira olmaydilar. Bunday hollarda psixolog ko'magi zarur bo'ladi. "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazida psixolog faoliyati yo'lga qo'yildi. Tumanlarda tashkil etilgan psixologlar 12 toifadagi shaxslarga, ya'ni o'zgalar parvarishiga muhtojlar, nogironligi bo'lgan shaxslar, tazyiq va zo'ravonlikka uchragan xotin-qizlar va ularning voyaga yetmagan farzandlari, kam ta'minlangan oilalar, yetim bolalar, ota-onalik huquqidan mahrum etilmasdan, farzandlarini olib ketgan ota-onalar, voyaga yetmagan onalar va otalar, ota-onasi xorijiy davlatga ketgan, muayyan yashash joyiga ega bo'lmagan shaxslar, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar, ozodlikdan mahrum etish jazosini o'tab bo'lgan fuqarolar, texnogen, tabiiy va ekologik tusdagi favquloddagi vaziyatlardan jabrlangan shaxslarga xizmat ko'rsatadi. Psixolog qabuliga kelgan fuqarolarning ma'lumotlari ulardagi psixologik holati, muammolari sir saqlanadi. Fuqarolar bilan individual, oila bilan ham shug'ullaniladi. Hozirgacha markazimizda fuqarolarga Ta'lim muassasasida psixologik xizmat ko'rsatilmoqda. Ularning hayotidagi muammolarini, yoshlikda qolib ketgan travmalari, oilaviy masalalari yuasidan psixologik konsultatsiyalar olib borildi. Psixolog insonlar-ni tinglaydi, empatiya orqali munosabatda bo'ladi. Insonlarni boricha qabul qiladi. Xatolarini ko'rsatadi, hayotini yaxshi tomonga o'zgarishiga yordam beradi. Maqsadlari sari ruhlantiradi.

"Inson" markazlari psixologlari insonlarga stress va depressiya holatlaridan chiqishda ko'maklashadi, salbiy his-tuyg'ularni ijobiy holatga o'zgartirishga yordam beradi. Shuningdek, ichki resurslarini aniqlab, o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va iroda ko'nikmalarini shakllantirishda yordam beradi. Bugungi kunda psixologlar tomonidan Respublika bo'ylab bir qancha ijtimoiy himoyaga muhtoj aholiga xizmat ko'rsatilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh.R.Barotov Ta'limda Ta'lim muassasasida psixologik xizmat. – Buxoro: BuxDU-2007
2. N.Mirashirova Maktabgacha tarbiya muassasalarida Ta'lim muassasasida psixologik xizmat. – Toshkent: TDPU,2003
3. Z.T.Nishanova Ta'lim muassasasida psixologik xizmat. – Toshkent: Yangiyo'l poligraf servis,2007
4. I.V.Dubrovina Prakticheskaya psixologiya v Obrazovanii. Moskva. Pedagogika,1998

5. E.G`oziyev, Sh.Azizova “Tashkiliy psixologiya”. Toshkent 1999
6. Avezov O.R. Ekstremal vaziyatlarda Ta’lim muassasasida psixologik xizmat Darslik,”KAMOLOT” nashriyoti, 2023 yil. 332 bet.
7. Avezov O.R. Ekstremal vaziyatlarda oilaga Ta’lim muassasasida psixologik xizmat ko‘rsatish

